

УДК 37.032

Тогочинський О. М.,

доктор педагогічних наук, доцент, ректор,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ

Статтю присвячено формуванню соціально-економічної компетентності майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи. Визначено, що навчальний процес у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання формується як система організаційних і педагогічних заходів, що надає можливість здобувати знання, вміння та навички курсантам у соціально-гуманітарній, економічній, професійній та військовій сферах і включає процесуально-діяльнісну, когнітивну, інформаційно-комунікативну та ціннісну компоненту. З'ясовано, що формування соціально-економічних компетентностей майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи формується поетапно. На першому етапі проходить становлення когнітивного компонента компетентності, на другому – забезпечується розвиток мотиваційного компонента, а на третьому – формується аксіологічний компонент, що дозволяє оцінити рівень сформованості всіх компонентів і готовність застосовувати знання, навички, досвід на практиці в реальних ситуаціях.

Ключові слова: освіта, навчальний процес, компетентність, соціально-економічна компетентність.

Постановка проблеми. Необхідність змін у галузях суспільного життя, обумовлені європейськими та світовими інтеграційними процесами, переконливо демонструє, що в контексті швидкого розвитку науки і техніки людство прямує до суспільства знань, яке, в свою чергу, викликає масову зацікавленість у новітніх знаннях і навичках. Такий рух має певну специфіку: виведення суспільством на перші позиції економічної науки та затребуваність економічних знань виставило певні вимоги щодо особи, яка хоче бути успішною в такому соціумі. Тож з урахуванням викликів часу і в умовах профілізації навчання гостро постає питання набуття студентами тих знань та навичок, які мають гарантувати індивідам конкурентоздатність на ринку праці. Ключовими серед таких знань і навичок є ті, які в педагогічній літературі номінуються «соціально-економічна компетентність».

Останніми роками актуальною стає особистісно центрована модель підготовки фахівців, за якою змінюються акценти: зі змісту навчання (що викладають) на результат (якими компетенціями володіє особа, яка навчається, що вона буде знати та що вміє робити). Вказану модель усе частіше номінують як «компетентнісна» й мають на увазі, що головне в ній – не змістовні знання, а процедурні, які дозволяють успішно вирішувати певні практичні завдання. Зважаючи на це, а також на факт, що ринок праці вимагає від випускника конкурентоздатності, можна стверджувати, що в умовах економічно центрального соціуму соціально-економічна компетентність є важливою складовою ключових компетенцій, від сформованості яких залежить успіх у побудові кар'єри випускниками відомчих вузів і конкурентоздатність та відповідність України загальноєвропейським стандартам, адже переважна більшість вказаних випускників йдуть працювати в державний сектор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування компетенцій майбутніх фахівців відображені в наукових працях В. Афанасьєва, О. Кир'янова, І. Зимньої, Дж. Ст. Міля, Р. Кубанова, М. Сергєєва, О. Полата та інших. В окремий напрямок досліджень можна виділити наукові праці, що стосуються проблем формування економічної компетенції (Г. Ковтуна, О. Падалки та ін.). Водночас аналіз наукових публікацій показав, що недостатньо дослідженою є проблема формування соціально-економічних компетентностей у процесі підготовки майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи.

Формулювання цілей статті. В умовах ринкової економіки підвищення конкурентоспроможності спеціаліста на ринку праці пов'язано зі сформованістю в нього низки компетенцій, де важливе місце належить соціально-економічній компетентності. Враховуючи, що викладання дисциплін соціоекономічного циклу у вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання не належать до циклу професійної підготовки, то надзвичайну актуальність набуває саме процес формування соціально-економічних компетентностей у курсантів під час їх професійної підготовки у виші. Тож метою є дослідження проблеми формування соціально-економічних компетентностей майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах здійснюється безперервний процес удосконалення освітнього процесу. В Україні він пов'язаний з постійною зміною соціально-економічних умов і розвитком науково-технічного прогресу, що підвищує вимоги до рівня економічної підготовки фахівців різних видів діяльності. В умовах ринку вміння аналізувати і приймати ефективні управлінські рішення для багатьох професій, не тільки економічних, є складовою частиною професійної компетентності сучасного спеціаліста. Не винятком є підготовка майбутніх фахівців для кримінально-виконавчої системи та інших галузей державного управління.

Навчальний процес у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання формується як система організаційних і педагогічних заходів, що надає можливість здобувати знання, вміння та навички курсантам у соціально-гуманітарній, економічній, професійній та військовій сферах. Така комбінація означає, що в ході підготовки конкурентоспроможного спеціаліста у вищих відомчого підпорядкування необхідно чітко визначитись, що таке соціально-економічна компетенція та яким чином відбувається її формування.

Поняття «компетенція» в науковій літературі трактується по-різному. Трапляється таке визначення терміна «компетенція» (від латинського *competere* – досягаю, відповідаю, підходжу) – це коло повноважень, прав, обов'язків фізичної або юридичної особи згідно з нормативно-правовими актами, або ж знання і досвід у певній сфері діяльності. Зимня І. визначає компетенцію як внутрішні, потенціальні, психологічні утворення, що включають знання та програму дій, а також систему відносин [3, с. 35]. На думку О. Кир'янова, «компетенція – це можливість встановлення зв'язків між знаннями і ситуацією, або вміння застосувати знання для вирішення проблеми» [4, с. 67]. І цей перелік прізвищ та їхнє бачення суті компетенції можна продовжувати довго. Синтезуючи доступні й відомі на цей час трактування, можемо вказати, що, на нашу думку, під компетенціями доцільно розуміти вимогу щодо набутих знань, умінь та їх застосування в певній галузі.

Володіючи необхідними компетенціями зі сфери матеріального виробництва чи в невиробничій сфері, майбутній фахівець

набуває компетентність. Кубанов Р. доводить, що компетентність передбачає глибокі внутрішні особистісні зміни здібностей людини, її вмінь і ставлення до навколишнього середовища [6, с. 179]. Компетенція – це визначена вимога до освітньої підготовки студента, а компетентність – це сукупність особистісних якостей і набутий практичний досвід у певній галузі. Тому під компетенцією розуміють сукупність знань, умінь та навичок, що дають можливість курсанту, який володіє цією компетентністю, успішно вирішити практичне завдання у професійній або інших сферах діяльності. Успішність виконання курсантом поставленого завдання буде характеризувати рівень його компетентності в цій галузі.

У структурі професійних компетенцій виділяють спеціальні компетенції – економічні, соціальні, технічні тощо. Під економічними компетенціями розуміють сукупність отриманих економічних знань та вмінь і можливість їх успішного застосування в майбутній професійній діяльності. Такі здібності Дж Ст. Міль розглядає як багатство, здатне приносити людині матеріальні, духовні, інтелектуальні та інші блага [13, с. 98]. Крім того, під економічною компетентністю розуміють набуті теоретичні знання в різних галузях і вміння їх використовувати в реальній економічній ситуації.

Вважаємо, що сформованість соціально-економічної компетентності передбачає базисну, інтегральну характеристику особистісних якостей курсанта, що забезпечує ефективну й обґрунтовану командну діяльність у кримінально-виконавчій системі згідно з прийнятими в сучасному суспільстві правовими і моральними нормами. Сформована соціально-економічна компетентність передбачає наявність організаторських здібностей, здатність до співробітництва, вміння адаптуватись та виконувати різні ролі й функції в колективі, вміння аналізувати і прогнозувати результати діяльності, а також професійну мобільність.

Незалежно від напрямку і профілю підготовки курсантів економічні компетентності поділяються на основні і професійні. Основні економічні компетенції формують економічну культуру, економічну грамотність і вміння реалізувати знання і навички, дотримуючись власних економічних інтересів. Професійні

економічні компетентності поділяються на два види: спеціальні, яких набувають студенти не економічних спеціальностей і реалізуються в завданнях професійної діяльності, та професійні або чисті, яких набувають у процесі навчання курсанти економічних спеціальностей і які формують в сукупності з особистісними якостями професійні компетентності. Соціальна компетентність розкриває якісні характеристики особистості, вміння визначати закономірності соціальної ситуації, знаходити інформацію в невизначеній ситуації й упевнено будувати свою поведінку для досягнення балансу між своїми потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності, вміння задовольняти бажання, спираючись на суспільні норми [1, с. 85].

На думку Г. Ковтуна, соціально-економічна компетентність виявляється в єдності особистісних, когнітивних і діяльнісних сторін особистості [5, с. 139]. Тож основу соціально-економічної компетентності, на наш погляд, слід досліджувати як сукупність складових: свідомість, мислення, грамотність, світогляд та поведінка.

Існують різні підходи щодо визначення категорії «економічного мислення»: як складової частини суспільної свідомості, як діалектичного поєднання і взаємодії економічних знань, ідей, теорій, концепцій, категорій та законів в економічній системі, «як ядро духовного буття, що синтезує господарську практику та економічну теорію» [10, с. 106].

Дуже близько до економічного мислення підходить категорія «економічна свідомість». На думку О. Падалки, існує три аспекти економічної свідомості. По-перше, це сукупність економічних ідей, знань, поглядів, суджень, почуттів і інших духовних частин. По-друге, суспільна економічна свідомість охоплює не всі економічні погляди, а лише ті, які мають виняткове значення для народу, класу чи інших соціальних спільнот. По-третє, економічна свідомість – це не тільки сукупність знань населення країни, але і ставлення до соціально-економічного життя суспільства в конкретному історичному періоді [9, с. 267].

Сформованість економічної свідомості та економічного мислення визначає той стиль поведінки, який демонструє в рамках економічного простору індивід. Умовами формування соціально-економічної компетентності прийнято вважати: навчання

способам і технологіям встановлення порушеної рівноваги в суспільстві; повідомлення необхідних знань щодо економічних закономірностей; забезпечення їх засвоєння та спрямування освітнього процесу на виховання світогляду, тобто нерозривного зв'язку економіки з усіма сферами соціальної життєдіяльності людини; корегування економічних знань, умінь, навичок, мислення та світогляду. При цьому процес формування соціально-економічної компетентності можна подати у вигляді багаторівневого, системного комплексу, до якого входять такі компоненти: процесуально-діяльнісний, когнітивний, інформаційно-комунікативний та ціннісний (рис.).

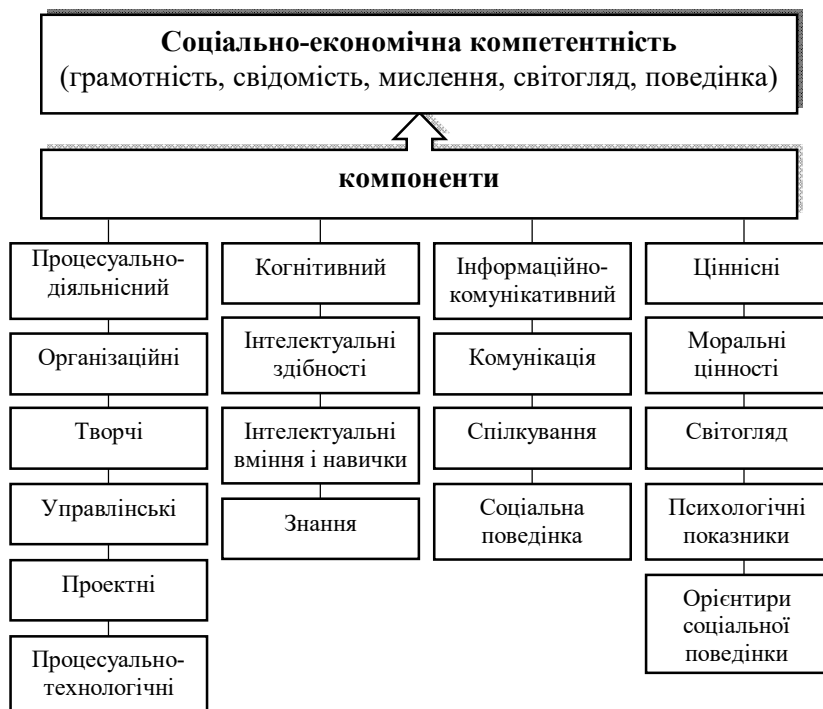

Рис. Компоненти формування соціально-економічної компетентності (авторська розробка)

Завдяки процесуально-діяльнісній компоненті можна описати практичні і практично орієнтовані складові соціально-економічної компетентності. Цей компонент заснований на комплексі

практичних і практично орієнтованих умінь і навичок, які складають основу суспільної діяльності. Когнітивний компонент соціально-економічної компетенції дозволяє визначити інтелектуальний розвиток і особливості пізнавальної діяльності курсанта, а ціннісний компонент дозволяє визначити рівень культурного та соціального розвитку особистості. Інформаційно-комунікативний компонент соціально-економічної компетенції характеризує комунікабельність особистості та вміння працювати в команді, правову культуру в професійній діяльності та особистісному житті, соціально-психологічну готовність і вміння налагоджувати відносини в колективі, потребу в постійному особистісному та професійному вдосконаленні.

Формування соціально-економічних компетентностей майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи формується поетапно. На першому етапі проходить становлення когнітивного компонента компетентності, який являє собою систему базових соціальних і економічних понять та категорій (табл.).

Таблиця

Формування соціально-економічних компетентностей під час вивчення дисциплін соціоекономічного циклу

Соціально- економічна компетентність	Навчальні дисципліни
1	2
1. Вміння оцінювати та аналізувати особливості розвитку та становлення соціально-економічних відносин між людьми в процесі господарської діяльності	Економія підприємства, основи менеджменту
2. Вміння оцінювати взаємодію економічних суб'єктів у процесі створення матеріальних благ	Економічна теорія макро-економіка
3. Вміння застосовувати концептуальні основи системного управління організаціями, механізм прийняття раціональних управлінських рішень	Основи менеджменту, менеджмент
4. Вміння застосовувати діалектичні методи економічного аналізу під час дослідження суб'єктів ринкового господарства	Філософія, економіка підприємства, економічний аналіз
5. Вміння аналізувати проблеми, пов'язані з розвитком грошово-кредитних відносин, фіскальною політикою та державним регулюванням	Економічна теорія, податкове право, державне регулювання економіки, фінансовий менеджмент
6. Вміння оцінювати вплив зовнішніх факторів на економічні процеси та визначення тенденцій розвитку світової економіки	Міжнародна економіка, макро-економіка

Закінчення табл.

1	2
7. Вміння використовувати програмне забезпечення для проведення економічних розрахунків	Інформатика, економіко-математичне моделювання
8. Вміння досягати балансу між власними потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності	Філософія, психологія

Сформованість названого компонента перевіряється за допомогою тестування, написання есе та виконання теоретичних завдань. На другому етапі особлива увага приділяється розвитку мотиваційного компонента, до якого входить формування зацікавленості і бажання здійснювати самостійну пізнавальну діяльність у соціоекономічній сфері з метою вирішення професійних завдань різного рівня складності. На основі мотивації здійснюється становлення у суб'єкта багаторівневої системи потреб і цінностей. Як показує практика, курсанти негативно ставляться до самостійної роботи і намагаються її або зовсім уникнути, або мінімізувати частку виконуваної навчальної роботи. Тому завдання викладача на цьому етапі – ознайомити з видами самостійної роботи та сформуванню бажання самостійно опрацювати навчальний матеріал.

На третьому етапі розвитку соціально-економічної компетентності формується аксіологічний компонент, необхідний для того, щоб курсанти розуміли значення оптимальних варіантів вирішення поставлених завдань, виявляючи при цьому креативність мислення. На цьому етапі необхідно застосування творчого підходу (наприклад, проведення тестування, спрямованого на формування суспільно корисних звичок та соціально бажаної поведінки, чи залучення курсантів до тренінгових занять), що дозволить оцінити рівень сформованості всіх компонентів і готовність застосовувати знання, навички, досвід на практиці в реальних ситуаціях. Підсумком формування соціально-економічної компетентності є сформованість діяльнісного компонента як заключної ланки, яка інтегрує когнітивний, мотиваційний і аксіологічний компоненти.

Слід зазначити, що сьогодні заклади освіти використовують різні види інноваційних освітніх технологій: метод складання інтелект-карт, рішення задач, структурно-логічні вправи, інтег-

раційні, особистісно-орієнтовані завдання, есе та інші. Кожна з них вирішує певні завдання. Проте найбільш часто використовуються тренінгові технології, що являють собою систему діяльності курсантів з відпрацювання певних алгоритмів рішення типових практичних задач. Частота використання тренінгових технологій обумовлена їхньою результативністю та ефективністю, а саме тим, що вони дають кращі результати, ніж традиційні лекції та семінари. Тренінг дозволяє модифікувати теоретичні знання того, хто навчається та адаптувати їх до майбутньої професійної діяльності. Застосування тренінгових технологій навчання у формуванні соціально-економічних компетенцій сприяють формуванню вмінь:

- критично і творчо мислити у процесі розв'язання практичних вправ;
- аналізувати та приймати обґрунтовані управлінські рішення;
- системно визначати причини проблем та розробляти шляхи їх подолання;
- оцінювати дію екзогенних і ендогенних факторів на діяльність правоохоронних органів, і кримінально-виконавчої системи.

Одним з основних завдань проведення тренінгів у межах вивчення дисциплін соціально-економічного циклу є набуття учасниками навичок та вмінь функціонування в ринковому середовищі, веденні особистого бюджету, основних банківських, фінансових, страхових продуктів, мати уявлення про ринок товарів та послуг, вартість споживчих товарів, продуктів харчування, комунальних та транспортних послуг, тобто формування суспільно корисних звичок та бажаної соціальної поведінки.

Саме на визначення такого рівня й були спрямовані зусилля під час проведення емпіричного дослідження. Тож з метою з'ясування рівня сформованості соціально-економічної компетентності після вивчення циклу соціально-економічних дисциплін («філософія», «соціологія», «економічна теорія», «психологія») в квітні – травні 2018 року було проведено стандартизоване анкетне опитування, респондентами в якому виступили 200 курсантів і студентів віком від 18 до 20 років. При цьому зазначаємо, що в дослідженні ми не ставили завдання визначити гендерні розхо-

дження у рівні сформованості соціально-економічної компетентності. Головний результат – 98,7% респондентів вважають себе відповідальними та працьовитими, мають високий рівень правової культури і фінансової грамотності, здатні до співчуття та толерантності, можуть бути принциповими і здатні до саморозвитку.

Висновки. Одним із пріоритетних напрямків сучасної освіти є формування соціально-економічної компетентності особистості, яка виступає однією з базових компонентів професійної компетентності майбутнього фахівця кримінально-виконавчої системи. Процес формування соціально-економічної компетенції – це багаторівневий системний процес, який включає процесуально-діяльнісну, когнітивну, інформаційно-комунікативну та ціннісну компоненту і складається з економічної грамотності, свідомості, мислення, світогляду, соціальної відповідальності та поведінки.

Соціально-економічна компетентність складається із системи компонентів та характеризується: знаннями, вміннями, досвідом діяльності, можливістю мобілізації знань у прийнятті раціональних та соціально відповідальних управлінських рішень. Основними ознаками соціально-економічної компетентності є діалектичний взаємозв'язок практичних умінь і навичок та вміння їх застосувати в конкретних практичних умовах, адаптованих до реальної ситуації економічного суспільства.

Особливу роль у формуванні соціально-економічної компетентності майбутніх фахівців кримінально-виконавчої системи доцільно відвести тренінговим технологіям, у процесі проведення яких комбінація ігрових форм з вирішенням практичних повсякденних соціально-економічних ситуацій дозволяє ефективно сформувати вміння компетентного вибору альтернативних варіантів і визначати взаємозв'язки та наслідки соціально-економічних подій.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Європейський вимір компетентнісного підходу та його концептуальні засади. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 81–109.
2. Бирюков Б. В. Методологические труды Милля. Новая философская энциклопедия: у 4 т. / Ин-т философии РАН; научно-ред. совет: В. С. Степин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин. Москва: Мысль, 2010.

3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата современного образования. *Высшее образование*. 2003. № 5. С. 34–42.

4. Кир'янова О. В. Особистісні компетенції ефективного менеджера: тренінг. Київ: КНЕУ, 2015. 81 с.

5. Ковтун Г. І. До питання формування економічної компетентності учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4. С. 135–144.

6. Кубанов Р. А. Характеристика якостей конкурентноздатної особистості майбутнього маркетолога та особливості їх формування в навчальному процесі ВНЗ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 13 (224), Ч. II. С. 178–184.

7. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: Плетяда, 2017. 206 с.

8. Сергеева М. Г. Система оценки качества непрерывного экономического образования. Курск, 2012. 221 с.

9. Падалка О. С. Дидактикоматематичні основи формування економічної компетентності: навч. посіб. / Нац. пед. унт ім. М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 239 с.

10. Полат Е. С. Реализация личностно-ориентированного подхода и конструктивизма в системе обучения. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., стер. Москва: Академия, 2008. С. 104–296.

11. Тренінг управлінських компетенцій: навч. посіб. / КНЕУ. Київ, 2011. 444 с.

12. Юнчик В. Формування професійної компетентності студентів в умовах реалізації Болонського процесу. *Науковий вісник СХУ імені Л. Українки*. Луцьк, 2013. № 7. С. 9–14.

13. Goldratt, Eliyahu M., Jeff Cox. (2014), *The Goal: A Process of Ongoing Improvement. 30 th Anniversary Edition*. Great Barrington, MA.: North River Press. 362 p.

14. Hillebrandt P., Cannon J., Lansley P. (1995), *The Construction Inrdustry – In and Out of Recession*. Macmillan, Basingstoke. 185 p.

15. Johnson G. & Scholes K. (1999), *Explorimng Corporate Strategy*. Text and Cases. 5 th ed. Prentice Hall, Hemel Hempstead. 664 p.

16. Kay J. (1993), *Fonridntions of Corporate Success: How business strategies add value*, Oxford University Press, Oxford, 433 p.

17. Prahalad C.R. & Hamel G. (1990), *The core competence of the organisation*. In: *The State of Strategy*, Harvard Business Review, Cambridge, MA, pp. 3–15.

Togochynskyi O.,

Grand PhD in Pedagogy Sciences, Associate Professor, Rector
of Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

METHODOLOGICAL GROUNDS FOR SOCIAL ECONOMIC COMPETENCE FORMING OF FUTURE CRIMINAL AND EXECUTIVE SYSTEM SPECIALISTS'

The article is addressed to Criminal and Executive System future specialists' social and economic competence forming. It is determined that educational process in higher educational institutions with specific studying conditions is formed as a system of organizational and pedagogical measures that provides cadets with an opportunity to acquire knowledge, skills and abilities in social and humanitarian, economic, professional and military spheres. It is defined that a future specialist acquires competence if he has necessary competencies in the field of material production or non-productive sphere. The emphasis is placed on the fact that the process of social and economic competence forming is a multi-level system process that includes a process and activity, cognitive, informational and communicative and value component, and consists of economic literacy, consciousness, thinking, worldview, social responsibility and behavior.

It is noted that socio-economical competence of future Criminal and Executive System specialists' forms gradually. The cognitive component formation of competence takes place at the first stage; development of the motivational component is ensured at the second stage; axiological component is formed at the third stage that allows to assess the level of all components forming and the readiness to use knowledge, skills and experience in real situations in practice. The result of social and economic competence forming is the formation of active component, as the final link that integrates the mentioned components. It should be noted that educational institutions use different types of innovative educational technologies that provide future specialists' social and economic competencies forming, namely: method of intelligence mapping, problem solving, structural and logical exercises, integration, person-oriented tasks, essays and others.

It is proved that social and economic competence forming involves cadet's personal basic qualities and integral characteristic. This provides effective team activity in the Criminal and Executive System according to the legal and moral standards that are typical in modern society.

Key words: education, educational process, competence, social and economic competence.

References

1. Antonova, O. E. (2011), "European Dimension of Competency Approach and Its Conceptual Foundations", in Dubasenyuk O. A. (Ed.), *Professional Teacher Education: Competency Approach: Monograph*, Zhytomyr, pp. 81–109.
2. Biryukov, B. V. (2010), "Methodological works of Mill", *New Philosophical Encyclopedia / Stepin, V.S., Huseynov, A.A., Semigin, G.Yu.*

Thought, M., (Ed.), 4 Volumes, Institute of Philosophy, Russian Academy of Sciences, Russian.

3. Winter, I. A. (2003), “Key competencies – a new paradigm of the result of modern education”, *Higher education*, No. 5, pp. 34–42.

4. Kirianova, O. V. (2015), *Personality competences of an effective manager*, Training, KNEU, Kyiv, 81 p.

5. Kovtun, G. I. and Martynenko O. V. (2013), “On the issue of forming the economic competence of students”, *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, No. 4, pp. 135–144.

6. Kubanov, R. A. (2011), „Characteristics of the qualities of a competitive personality of the future marketer and the peculiarities of their formation in the educational process of higher educational institutions”, *Visnyk of LNU after Taras Shevchenko*, No. 13 (224), II part, pp. 178–184.

7. *New Ukrainian School: Teacher's Guide* (2017), Under the Comm., Bibik, N. (Ed.), Pleiades, Kyiv, 206 p.

8. Sergeeva, M. G. and Bedenko, N. N. (2012), *Quality System for Continuing Economic Education*, Kursk, 221 p.

9. Padalka, O. S., Shpak, O. T., Pristupa, V. V. (2011), *Didactic-mathematical basis of formation of economic competence: teaching manual*, National Drahomanov M. P. Pedagogical University, Kyiv, 239 p.

10. Polat, E. S. and Bukhankina, M. Yu. (2008), “Implementation of the person-oriented approach and constructivism in the system of teaching”, *Modern pedagogical and information technologies in the system of education: study. manual for student higher studying institutions*, 2nd ed., Academy, Moscow, pp. 104–296.

11. Butenko, N. Yu. and Cherpak, A. E. (2011), *Training of management competencies: Teaching Manual*, KNEU, Kyiv, 444 p.

12. Yunchik, V. (2013), „Formation of Professional Competence of Students in the Realization of the Bologna Process”. *Scientific essay of the SNU named after L. Ukrainka*, Lutsk, No. 7, pp. 9–14.

13. Goldratt, Eliyahu M., Jeff Cox. (2014), *The Goal: A Process of Ongoing Improvement. 30th Anniversary Edition*, North River Press, Great Barrington, MA, 362 p.

14. Hillebrandt P., Cannon J., Lansley P. (1995), *The Construction Industry – In and Out of Recession*, Macmillan, Basingstoke, 185 p.

15. Johnson, G. and Scholes, K. (1999), *Explorimng Corporate Strategy*, Text and Cases, 5th ed., Hemel Hempstead, Prentice Hall, 664 p.

16. Kay J. (1993), *Fonridntions of Corporate Success: How business strategies add value*, Oxford University Press, Oxford, 433 p.

17. Prahalad, C.R. and Hamel, G. (1990), *The core competence of the organisation*, In: *The State of Strategy*, Harvard Business Review, Cambridge, MA, pp. 3–15.